

Урок 42

Тире у складному
реченні

Орфографічний практикум

Уставте, де потрібно, букви в словах. Поясніть вибір.

Узбереж..я, під..аш..я, узбіч..я, Поліс..я, Поволж..я,
Він..ич..ина, Галич..ина, воз..'єднан..я, нехворощ..ю,
пам'ят..ю, скатерт..ю, спросон..я, попідвікон..ю,
зран..я, священ..ик, священ..ий, пісен..ий, буквен..ий,
л..яний, л..яти, бов..аніти, військ..омат, юн..ат.

**ПЕРЕВІР
СЕБЕ!
?**

Узбережжя, піддашся, узбіччя, Полісся, Поволжя,
Вінниччина, Галичина, возз'єднання, нехворощю,
пам'яттю, скатертю, спросоння, попідвіконню,
зрання, священник, священний, пісенний,
буквений, ляний, ляти, бовваніти, військкомат,
юннат.

Тире в складному реченні

Схеми	Приклади
[] — []. <i>зіставлення або протиставлення</i>	Одна група працює — (а) дві відпочивають (Ю.Збанацький) Ще сонячні промені сплять — (а) досвітні вогні вже горять (Леся Українка)
[] — []. <i>порівняння</i>	Заспіваєш — (ніби) аж світяться ранки (А. Малишко)
[<i>час</i>] — []	(коли) Зійде сонце — зітру сльози, ніхто не побачить (Т.Шевченко)
[<i>умова</i>] — []	(якщо) Здобудеш освіту — побачиш більше світу (Народна творчість)
[] — [<i>наслідок, висновок</i>]. [] — і [<i>наслідок</i>]. () — [<i>наслідок</i>]	Защебетав соловейко — пішла луна гаєм (Т.Шевченко). Чужих два слова в пісні буде — і пісня вся тоді чужа! (Д.Павличко)
[] — [<i>раптова зміна</i>]. [] — і [<i>раптова зміна</i>]	Вітер війнув — листя з клена жовте, жовто-золоте полетіло (П.Тичина). Ще мить — і сад загубить пишну вроду (Д.Луценко)

Трансформуйте наведені речення на безсполучникові, поясніть розділові знаки.

Якщо придивитися уважно до снігурів, сорок, ворон, голубів узимку, ви зможете передбачити зміни в погоді. Коли заспівав снігур, а сорока сховалась під стріху, то чекайте на хуртовину. Якщо горобці ховаються в купи хмизу, то невздозі посилюється мороз. Коли ворони гучно каркають, зграями в снігу купаються, то буде завірюха. Коли високо в небі тихо танцюють ворони, обов'язково готуйтеся до снігопаду.

(За А. Волковим)

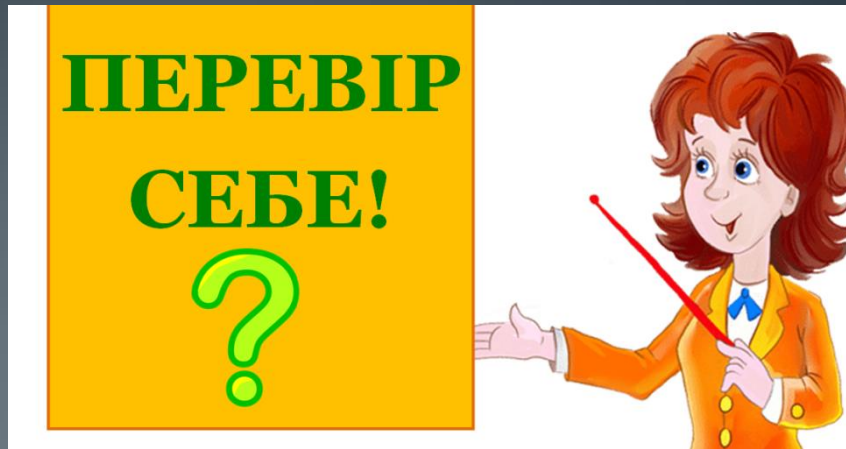
ПЕРЕВІР СЕБЕ! ?

Придивитися уважно до снігурів, сорок, ворон, голубів узимку – зможете передбачити зміни в погоді. Заспівав снігур, а сорока сховалась під стріху – чекайте на хуртовину. Горобці ховаються в купи хмизу – невдози посилюється мороз. Ворони гучно каркають, зграями в снігу купаються – буде завірюха. Високо в небі тихо танцюють ворони – обов'язково готуйтеся до снігопаду.

**Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки в них.
З'ясуйте, які сполучники стояли б у синонімічних до поданих
складнопідрядних і складносурядних реченнях.**

1. Я входжу в ліс трава встає навшпиньки кошлатий морок лапу подає (*Л. Костенко*).
2. Розказав другу пішло по кругу (*Народна творчість*).
3. Коли ж дерево в корінь підтяти жить не буде хоч буде стояти (*В. Забаштанський*).
4. А вітер завихриться в вітах дерева гойдне і в ту ж мить із жалем за втраченим літом обірване листя летить (*Д. Луценко*).
5. Над широким лугом залитим повінню з річки відбувався весняний переклик птахів ген-ген високо в безхмарному небі чулися звуки срібної флейти струнко вишикувана фаланга журавлів прямувала на північ (*С. Домазар*).
6. Будеш сіяти з сумом уродить печаль (*М. Стельмах*).
7. Ще сонячні промені сплять Досвітні огні вже горять! (*Леся Українка*).
8. Подивилась ясно заспівали скрипки (*П. Тичина*).
9. Любов і надія не в зорях не в морі між людьми поради питати! (*Леся Українка*.)

1. Я вхожу в ліс – трава встає навшпиньки, кошлатий морок лапу подає (Л.Костенко).
2. Розказав другу – пішло по колу (Народна творчість).
3. Коли ж дерево в корінь підтяти – жись не буде, хоч буде стояти (В.Забаштанський).
4. А вітер завихриться в вітах дерева, гойдне – і в ту ж мить із жалем за втраченим літом обірване листя летить (Д. Луценко).
5. Над широким лугом, залитим повинню з річки, відбувався весняний переклик птахів: ген-ген високо в безхмарному небі чулися звуки срібної флейти – струнко вишикувана фаланга журавлів прямувала на північ (С. Домазар).
6. Будеш сіяти з сумом – уродить печаль (М. Стельмах).
7. Ще сонячні промені сплять – Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).
8. Подивилась ясно – заспівали скрипки (П. Тичина).
9. Любов і надія не в зорях не в морі – між людьми поради питати! (Леся Українка.)

Нескладний НМТ

Виконайте тестові завдання

1. Доберіть приклади до кожного випадку вживання розділового знака

<i>Випадок уживання розділового знака</i>	<i>Приклад</i>
1. тире в безсполучниковому реченні	А Дерево міцне корінням, а людина — друзями.
2. тире в складносурядному реченні	Б Проспати виліт ластівки на сході — це мовби запізнитися на все...
3. тире між підметом і присудком	В Приворожила — і пропав навек.
4. тире в неповному реченні	Г І батьки, і діти — усі були під враженням побаченого
	Д Минула мить — вже нікого немає.

<i>Випадок уживання розділового знака</i>	<i>Приклад (розділові знаки пропущено)</i>
1. двокрапка в безсполучниковому реченні	А Усе залишилося в минулому дозвілля, книги, подорожі.
2. двокрапка при однорідних членах речення	Б Не чуто машин затихли люди.
3. тире в безсполучниковому реченні	В Прийде ранок місто оживе.
4. кома в безсполучниковому реченні	Г Завтра буде вітряно на тлі сірого неба виднілися рожеві хмари.
	Д Хлопець заходить у ліс і знову натрапляє на ледь помітні сліди.

2. Вкажіть, у якому рядку ДОПУЩЕНО пунктуаційну помилку у безсполучниковому складному реченні.

А Бачу здалека: хвиля іскриста грає вільно по синьому морю (Леся Українка).

Б З лісу шепче гілка, з жита — перепілка, з-за широкого лиману журиться сопілка (А.Малишко).

В Оглянувся, в порту вже кипить бій (О. Гончар).

Г Вода все змиє, тільки злого слова — ніколи (Народна творчість).

Д Спочатку попримовкали коники, тоді шелеснуло листя, потім знову запала тиша (Ю.Смолич).

3. З'ясуйте, в якому складносурядному реченні на місці риски треба поставити тире?

А Небо вкрили дрібні білі хмарки / і сонце крізь їх білопінне мереживо світило тепло й лагідно (Я. Гримайло).

Б Тепер садок потонув у темряві / і широкі вікна будинку, ясно освітлені зсередини, ніби висіли на сутіні вечора (В. Собко).

В Дунув вітер понад ставом / і сліду не стало (Т. Шевченко).

Г Незабаром там запалав вогонь, дрова були сухі / і в небо шугнуло малинове полум'я!.. (В. Малик)

Д Сонце поволі спускалося за темний ліс / і з Дніпра війнуло вечірньою прохолодою (В.Малик).

4. Тире треба поставити, якщо до частини **«У добро не потрібно вірити...»** додати

А добро потрібно робити.

Б а потрібно його робити.

В адже це не релігія.

Г це не релігія.

Д бо набагато ефективніше його робити.

5. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А Гадав собі — забудешся мені.

Б Змінюється спосіб мислення — змінюється життя.

В Помилку не треба боятися — на них треба вчитися.

Г Розумна людина не боїться ніякої роботи: вона виконує її, набуває досвіду й рухається далі.

Д Серед тих, хто пішки ходять, теж люди різні є: і безкрилі, й крилаті.

6. У якому реченні ТИРЕ вжито МІЖ ЧАСТИНАМИ СКЛАДНОГО БЕЗСПОЛУЧНИКОВОГО РЕЧЕННЯ?

А Життя прожити — не поле перейти (Народна творчість).

Б Дорогоцінність багатства Карпат — букові ліси (І. Цюпа).

В О, це тонка річ — гумор... (П. Загребельний)

Г Прислів'я і приказки — стислі крилаті вислови: в них сконцентровано житейську мудрість і філософію народу (З журналу).

Д Хочеш зробити добро — не відкладай його на той світ (Народна творчість).

7. Прочитайте речення.

Палагна поглядала на чоловіка — (1) і в згоді вони разом згинали коліна, (2) благаючи Бога, (3) щоб припустив до вечері ті душі, (4) що їх ніхто не знає, що пропадом пропадають, (5) бутанами побиті, дорогами покалічені, водами потоплені.

НЕПРАВИЛЬНИМ є обґрунтування пунктуації, запропоноване в рядку

А 1 — тире між підметом і присудком.

Б 2 — кома для виділення відокремленої обставини.

В 3 — кома між частинами складнопідрядного речення.

Г 4 — кома між частинами складнопідрядного речення.

Д 5 — кома для виділення відокремленого означення.

8. Усі розділові знаки правильно вжито в усіх реченнях, **ОКРІМ**

А Ніколи не припиняй посміхатися, навіть коли тобі сумно, адже хтось може закохатися у твою посмішку.

Б Не плач через те, що це скінчилося; посміхнися тому, що це було.

В Я люблю тебе не за те, хто ти, а за те, хто я, коли я поруч із тобою.

Г Жодна людина не заслуговує твоїх сліз, а та яка заслуговує, не примусить тебе плакати.

Д Не докладай стільки зусиль: усе найкраще трапляється несподівано.

9. Прочитайте речення (цифра позначає попередній розділовий знак)

У непрозорій п'ятьмі ночі розчиняється все: (1) тривоги і почуття,(2) крик і самотність,(3) розпач і біль – (4) вона по вінця наповнена каламуттю і прохолодою,(5) що осідає на дно,(6) аж допоки невидимі руки крізь марлю процідять ніч і очищений ранок опадє білим туманом на місто.

НЕПРАВИЛЬНИМ є обґрунтування вживання розділових знаків, запропоноване в рядку

А двокрапка 1 — після узагальнювального слова перед однорідними членами.

Б коми 2, 3 — між парами однорідних членів речення.

В тире 4 — в неповному реченні.

Г кома 5 — між частинами складнопідрядного речення.

Д кома 6 — між частинами складнопідрядного речення.

10. Синонімічним до речення *«Той, хто прочитує написане тобою, насправді сприймає не написане тобою, а прочитане ним»* є речення в рядку

А Людина сприймає написаний текст так, як здатна зрозуміти.

Б Людина не спроможна зрозуміти прочитане.

В Не всі люди згодні з думкою автора.

Г Люди не люблять читати.

Д Усі люди думають по-різному.

11. Доберіть приклад до кожної умови вживання тире

<i>Умова вживання тире</i>	<i>Приклад речення</i>
1. тире між підметом і присудком	А Хочеш чи не хочеш — мусиш боротись.
2. тире на місці пропущеного члена речення	Б Кожна людина – окремий камертон.
3. тире при відокремленій прикладці	В Завжди дивують герої — найдостойніші з людей.
4. тире в безсполучниковому складному реченні	Г З усіх варіантів вибираєш найгірший — і він реалізується
	Д Одну половину людства тягне у бій, а другу — в рутину життя.

12. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А І самий смисл буття чи не в тому, щоб пити красу цих ночей, жити у мудрій злагоді з природою, знати насолоду у праці і поезію людських взаємин?

Б Телебачення — це не реальне життя: насправді людям зазвичай доводиться ходити на роботу, а не сидіти за столиком у кафе.

В Зима летіла над землею, і от весна — і все в цвіту.

Г Будьте обережними із заучками й ботанами: імовірно, незабаром ви будете працювати на одного з них.

Д Запам'ятайте одне, прочитати й зрозуміти висловлювання недостатньо; головне — уміти правильно його використати в процесі життя.

13. Прочитайте речення.

Це ті сподівані (1) бентежні і найсвятіші вечори (2) коли хтось сидить біля тебе (3) у своїй руці тримає твою руку (4) і не може вимовити ні слова. А ти чекаєш і боїшся його (5) того слова, що може сказати тільки пора кохання.

Кому треба ставити на місці всіх цифр, ОКРІМ

А 1 Б 2 В 3 Г 4 Д 5

14. У якому безсполучниковому реченні на місці риски треба поставити тире?

А *Обернувся і побачив: / місто на обрії стояло в бузковому серпанку (Є. Гуцало).*

Б *Я знаю / час, немов хлоп'я збитошне, камінчик затиснув у кулаці (Д. Павличко).*

В *Буде правда / прийде й віра (М. Стельмах).*

Г *Дивлюсь я на небо та й думку гадаю / чому я не сокіл, чому не літаю? (М. Петренко)*

Д *Се вже не раз бувало / я на чужину йшла шукать надій (Леся Українка).*

15. Виберіть варіант, у якому між частинами складного речення на місці риски треба поставити двокрапку.

А *Учись змолоду / пригодиться на старість (Нар. прислів'я).*

Б *Найшла коса на камінь / коса не втне – камінь не піддається (Нар. прислів'я).*

В *Менше говори / більше почуєш (Нар. прислів'я).*

Г *Трава залишає корені / людина — нащадків (Нар. прислів'я).*

Д *Рідко посієш / рідко й зійде (Нар. прислів'я).*

16. Увідповідніть речення і типи їх.

Тип речення	Приклад
1 Просте, повне, поширене	А Хто волю хоче вбить — загине (<i>Д. Павличко</i>).
2 Просте, ускладнене однорідними членами речення	Б Погасли вечірні огні, усі спочивають у сні (<i>Леся Українка</i>).
3 Односкладне речення	В Теплом дихала настояна на квітах і травах земля (<i>Ю. Збанацький</i>).
4 Складносурядне	Г Тільки цвіркун цвіркоче в житі, шелестить сухий колос та інколи запідпадьомкає перепел (<i>М. Коцюбинський</i>).
5 Складнопідрядне	Д Жити — Вітчизні служити (<i>Нар. творчість</i>).
6 Складне безсполучникове речення	Е Навкруги мене колоситься пшениця і мак червоніє (<i>Марко Вовчок</i>).
7 Складне речення з різними видами зв'язку	Ж До чистої мети треба йти чистою дорогою (<i>Леся Українка</i>).

**ПЕРЕВІР
СЕБЕ!**

1. 1д 2в 3б 4а
1г 2а 3в 4б

2. В

3. В

4. А

5. А

6. Д

7. А

8. Г

9. В

10. А

11. 1б 2д 3в 4а

12. Д

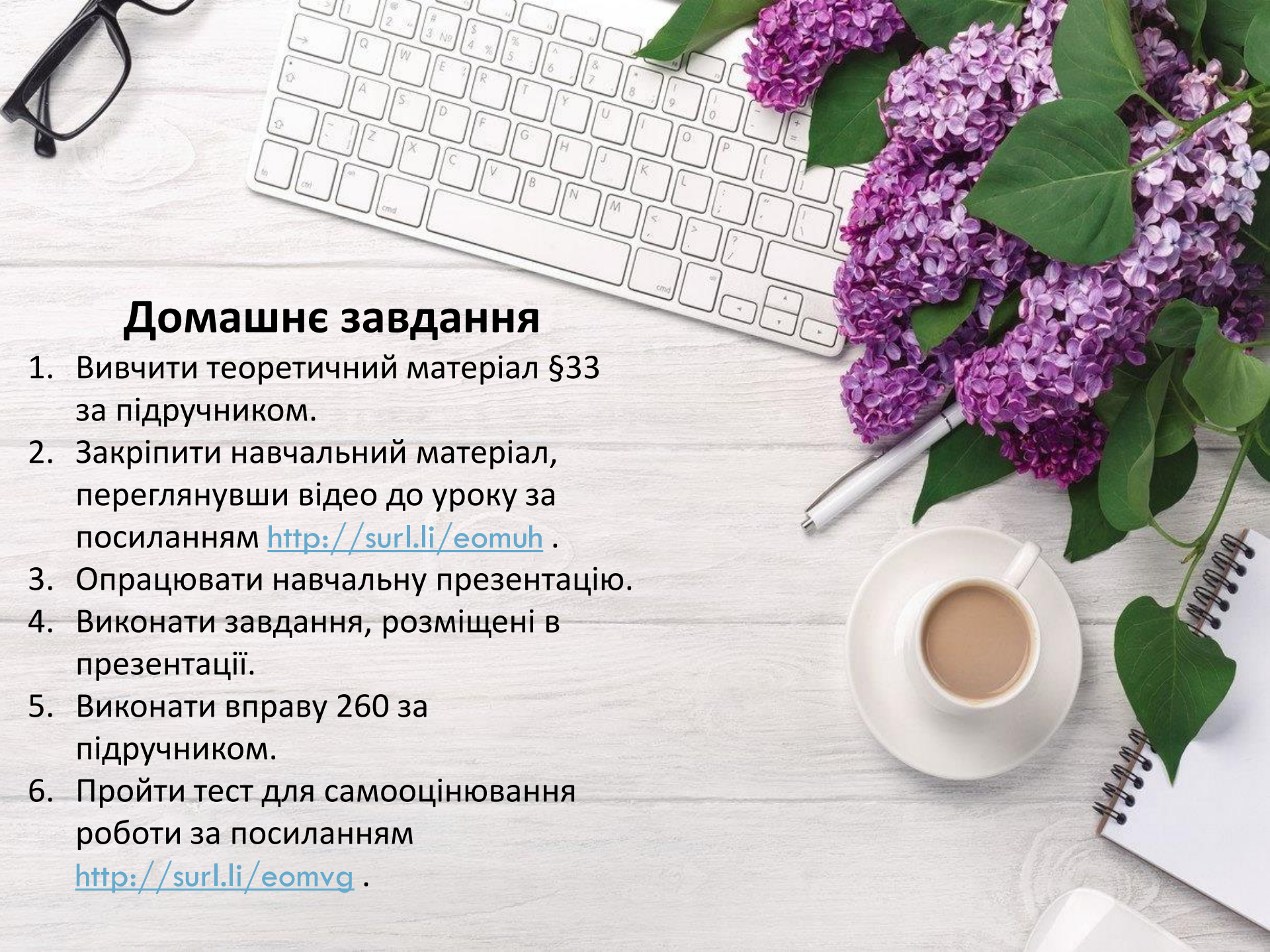
13. Г

14. В

15. Б

16. 1д 2в 3ж 4е 5а 6б 7г

Домашнє завдання

1. Вивчити теоретичний матеріал §33 за підручником.
2. Закріпити навчальний матеріал, переглянувши відео до уроку за посиланням <http://surl.li/eomuh> .
3. Опрацювати навчальну презентацію.
4. Виконати завдання, розміщені в презентації.
5. Виконати вправу 260 за підручником.
6. Пройти тест для самооцінювання роботи за посиланням <http://surl.li/eomvg> .